

Emine" (Vatan, 1943), "Molla Beyin Baldızı" (Aydede, 1949) (romanlarının geniş bir tahlili için bk. bibl. Demiryörek).

Oyun: "Derd", "Zincirleme", "Kof Ramiz", "İnci Sultan". **Uyarlama:** "At Martini" (La souriante Mme Beudet); "Ev İlâci" (La gloire ambulancière, Şair dergisinde tefrika edilmiştir, nr. 12-15, 1919); *Helâl Mal* (Dozulé'den, *Temaşa* dergisinde tefrika edilmiş, kitap olarak da basılmıştır, 1336); "Sevk-i Tabîi" (H. Kistemæckers'den Faruk Nafiz Çamlıbel ile birlikte, 1925'te sahnelenmiştir); "Kalem Efendileri" (Yusuf Ziya Ortaç ile birlikte).

Diğer Eserleri. 1. *Topkapı Sarayı Hümayûnu Meydanında Kâin Müze-i Askerî-i Osmânî Züvvârına Mahsus Rehber / Guide: Musée Militaire Ottoman Situé à Ste. Irène, Place de Top-Kapou-Sérail* (İstanbul 1336/1920, 1922). Üç ciltten oluşan rehber Fransızca ve Türkçe olarak ayrı ayrı hazırlanmıştır. 2. *Türkçe-Fransızca Yeni Lugat / Nouveau Dictionnaire Turc-Français* (İstanbul 1930; genişletilmiş 2. bs. 1935). 3. *Yeniçeriler ve Eski Türk Ordusu* (İstanbul 1933). Sermet Muhtar, Reşat Ekrem Koçu tarafından çıkarılan *İstanbul Ansiklopedisi*'ne çeşitli maddeler yazmış, bazılarını notlarıyla katkı sağlamış, bunların toplamı 135'e ulaşmıştır. "Meşrutiyet Tarihi" de 1916'da Ebüzziya takviminde yayımlanmıştır. Müellifin ayrıca basılmamış bir "Küçük İstanbul Rehberi" bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yusuf Ziya Ortaç, *Bizim Yokuş*, İstanbul 1966, s. 315-320; Meral Demiryörek, *Bir İstanbul Bilgesi Sermet Muhtar Alus*, İstanbul 2005; Semavi Eyice, "Unutulmuş Bir Yazar: Sermet Muhtar Alus", *Şehir*, sy. 17, İstanbul 1988, s. 56-61; Taha Toros, "Sermet Muhtar Alus", *TT*, XXII/122 (1994), s. 35-42; "Alus, Sermet Muhtar", *İst.A*, II, 755-756; "Alus, Sermet Muhtar", *TDEA*, I, 128; "Alus, Sermet Muhtar", *DBİst.A*, I, 232; "Alus, Sermet Muhtar", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, I, 84-85.

ÂLİM KAHRAMAN

AMEL-i KESİR

(العمل الكثير)

Namazın mahiyetiyle bağdaşmayan bir fiilin namaz esnasında onu bozacak düzeyde oluşunu ifade eden terim.

Sözlükte "çok iş" anlamına gelen **amel-i kesir**, fıkıh terimi olarak namaz esnasında namazın mahiyetiyle bağdaşmayan bir davranışın namazı bozacak düzeye çıkmasını anlatır. Bu türden bir

fiil namazı bozmayacak düzeyde kalırsa ona da **amel-i kalil** (az iş) denir. Namazın kılınış usulü ve âdâbı üzerinde ayrıntılı biçimde duran fakihler bu ibadetin başından sonuna kadar hangi fiillerden meydana geldiğini ve bunlardan her birinin bütüne nisbetle önem derecesini belirlemeye çalışmışlardır. Bu sebeple fıkıh literatüründe namazı oluşturan fiiller namazın farzları (şartları ve rükünleri), vâcipleri, sünnetleri, mendupları (âdâbı) ve mekruhları şeklinde bir tasnife tâbi tutulmuş, namazı bozan davranışlar da buna göre açıklanmıştır. Namazın şartlarına ve rükünlerine uygun biçimde namaza başlayan kişinin, kendini namaza verebilmesi ve namazın kılınış amacı üzerinde yoğunlaşabilmesi için namazın sonuna kadar bu ibadetin yapısı ve mahiyetiyle bağdaşmayan yeme içme, yürüme ve konuşma gibi fiillerden uzak durması gerektiği ve bunların namazı bozacağı belirtilmiş, bu tür davranışlar literatürde "müfsidâtü's-salât / muhtilâtü's-salât" başlığı altında ele alınmıştır (Kâdîhan, I, 128-130).

Fıkıh âlimleri namaz kılarken amel-i kesirin namazı bozacağı, amel-i kalilin ise bozmayacağı hususunda görüş birliğine varmakla birlikte amel-i kesir ve amel-i kalilin tanımı ve sınırları konusunda ihtilâf etmişlerdir. Nitekim bir fakihin amel-i kesir olarak gördüğü bir fiili bir başkası amel-i kalil kapsamında sayabilir. Öte yandan amel-i kesir düzeyinde olmakla beraber namaz fiilleri türünden bir fiilin namaz esnasında fazladan yapılmasının ya da bir zararın önlenmesi veya namazın tamamlanması maksadıyla namaz dışı hareketlerde bulunmanın hükmü de fakihler arasında tartışılmıştır. Meselâ bir rek'atta iki defa rükûa gidilmesi veya üç defa secdeye varılması amel-i kesir olsa da namaz fiilleri türünden sayıldığı için kural olarak namazı bozmaz. Ancak Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre kasten yapılması durumunda bu tür fiiller de namazı bozar. Yine namaz esnasında abdestin bozulması halinde hemen gidip abdest alan ve gelip namaza devam eden kişinin bu fiili amel-i kesir kapsamında kabul edilmekle birlikte namazın ikmal ve ıslahı amacını taşıdığından namazı bozmaz. Aynı şekilde namazda akrep, yılan gibi kılan zarar vermesi muhtemel hayvanları öldürmek de namazı bozmaz (*Müşned*, II, 233, 248; Ebû Dâvûd, "Şalât", 164). Ancak bazı fakihler, bu tür hayvanların bir vuruşta öldürülmesinin namazı bozmayacağı, birden çok darbeye öldürülmesinin ise

bozacağı kanaatindedir (Serahsî, I, 194; Osman b. Ali ez-Zeylaî, I, 166). Amel-i kalil kapsamında sayılıp meşrû bir mazerete dayanmayan veya namazın ikmal ve ıslahı gayesini taşımayan fiiller namazın mekruhları arasında yer alır.

Amel-i kesir-amel-i kalil ayırımı yapılmasının amacı namaz esnasında namaz dışı fiillerden hangilerinin namazı bozacağı, hangilerinin bozmayacağı konusunda objektif ölçüler koyabilmektir. Ancak konu ictihadı olduğundan mezhepler arasında ve aynı mezhep içinde birbirinden hayli farklı ölçüler ortaya konmuştur. Hanefî mezhebinde bu konuda şu görüşleri sürülmüştür: 1. Bazı Hanefî âlimleri, amel-i kesir ile amel-i kalili birbirinden ayırmada amel esnasında her iki eli kullanmaya ihtiyaç duyulmasını ölçü almışlar ve iki elle yapılan bir fiili -o esnada tek elle yapılsa bile- amel-i kesir, tek elle yapılan fiili de -iki el ile yapılsa bile- amel-i kalil olarak değerlendirmişlerdir. Meselâ sarık sarmak, baş örtüsünü bağlamak gibi fiiller normalde iki elle yapıldığı için amel-i kesirdir ve namazı bozar. Buna karşılık düşen takkeyi başa koymak veya baştan çıkarmak, baş örtüsünü düzeltmek, cep telefonunu kapatmak gibi fiiller mütat olarak tek elle yapıldığından -o sırada iki elle yapılsa bile- amel-i kalil sayılır ve namazı bozmaz. Ancak tek elle yapılan bir fiil ardarda üç defa tekrar edildiğinde veya fazla çaba sarfedildiğinde amel-i kesire dönüşür. İbn Nüceym, böyle bir ölçüyü hem yemek içmek gibi normalde tek elle yapıp namazı bozan fiilleri, hem de elle yapılmayan sakız çiğnemek ve öpmek gibi namazı bozan fiilleri kapsamadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. 2. Peş peşe üç defa tekrarlanan bir fiil amel-i kesir, bir iki defa tekrarlanan fiil ise amel-i kalildir. Meselâ bir rek'atta vücudun bir yerini ardarda üç defa kaşımak, ağızdaki sakızı üç defa çiğnemek, ardarda üç adım yürümek amel-i kesir olup namazı bozar. 3. Fâilini maksadına ulaştıran fiil amel-i kesir, böyle olmayanlar amel-i kalildir. Meselâ bir anne namazda iken bebeğini kucağına alıp onu emzirir veya bebek kendiliğinden namazdaki annesinin memesini emerse annenin namazı bozulur; çünkü bu emme ve emzirme fiilleri anne ve bebeği amaca ulaştıran niteliktedir. Bebeğin annesini süt gelmesizin bir iki defa emmesi ise bebeği amacına ulaştırmadığından amel-i kalil sayılır. Bebeğin üç defa ve daha fazla emmesi durumunda ise süt gelmesi de namaz bozulur. Bu örnekte de görüldüğü

gibi bir kişinin namazı hem kendi fiiliyle hem de iradesi dışında bir başkasının fiiliyle bozulabilir. Namaz kılan kişinin bir başkasının çarpması yüzünden üç adım kadar yürümesinin namazını bozması da buna örnektir. 4. Bir fiilin amel-i kesir olup olmadığı namaz kılanın takdirine bırakılır; onun aşırı gördüğü iş amel-i kesir, az gördüğü iş ise amel-i kalildir. Bu görüşün Ebû Hanîfe'nin, miktarı naslarla tesbit edilmeyen meselelerde miktar tesbitinin sorunla karşılaşan kişinin takdirine bırakılması gerektiği yönündeki iticahına çok yakın olduğu belirtilmiştir. Ancak bu görüş, bir fiilin aşırılığını veya azlığını avamın takdirine bırakmanın sakıncalı olacağı düşüncesiyle eleştirilmiştir. 5. Hanefî fakihlerinin çoğunluğunun bu konuda esas aldığı ölçü ise şudur: Yapılan bir fiil, dışarıdan bakan bir kimseye o kişinin namazda olmadığı izlenimini veriyorsa amel-i kesir, namazda olup olmadığı hususunda tereddüde düşürüyorsa amel-i kalildir. Meselâ namazda ceket veya çorapların çıkarılması, giyilmesi gibi fiiller namazı bozar. Paltonun eteklerini toplama, secde yerindeki bazı engelleri hafif hareketlerle uzaklaştırma, teri silme, eliyle hafifçe sinekleri savma gibi fiiller ise namazı bozmaz. Hanefî fakihlerinin ekserisi Hz. Peygamber'in, kız torunu Ümâme omuzunda iken namaz kılmasını delil göstererek (Müslim, "Mesâcid", 41-43) annelerin namaz kılarken bebeklerini ihtiyaç halinde sırtlarına veya kucaklarına almalarında bir sakınca bulunmadığını, ihtiyaç duyulmaması halinde ise böyle bir fiilin mekruh olduğunu söylemiş, bunun gibi namaz esnasında zarurete veya ihtiyaca binaen yapılan, ancak namazın edâsına engel olmayan, hafif bir eşyayı, küçük bir çantayı sırtta veya kucağa almak gibi fiilleri de amel-i kalil kapsamında değerlendirmiştir (Kâsânî, I, 242). İbn Nüceym bu beş ölçüyü açıkladıktan sonra bu konuda farklı ölçütler esas alındığından bazı fiillerin amel-i kesir kapsamına girip girmediği hususunda farklı görüşlerin ortaya çıktığını belirtmiştir (*el-Baḥrû'r-râ'ik*, II, 14).

Mâlikîler'in amel-i kesiri belirlemede esas aldıkları ölçü Hanefî mezhebinde ağırlık kazanan görüşe çok yakın olup şöyledir: Yapılan bir fiil, dışarıdan bakan bir kimsede bunu yapan kişinin namazda olmadığı düşüncesini doğuruyorsa bu fiil amel-i kesirdir. Bu mezhebe göre vücudun bir yerini birkaç defa kaşımak, sakalı

ile oynamak, elbisenin bir ucunu omuza atmak, önünden geçmek isteyene eliyle engel olmak gibi fiiller amel-i kesire, vücutta bir yeri hafifçe kaşımak, işarette bulunmak, kendisini rahatsız eden sinek vb.ni uzaklaştırmak gibi fiiller amel-i kalile örnek olarak gösterilebilir. Şâfiî mezhebinde de benzeri bir yaklaşımla bir fiilin bir rek'at müddetince yapılması, iki elle yapılması, dışarıdan bakan kişiye onun namazda olmadığı izlenimi vermesi amel-i kesir, böyle değilse amel-i kalil olarak değerlendirilmiştir. İmam Şâfiî'nin amel-i kesiri son ölçüyü esas alarak belirlediği kaydedilmiştir (Şehâbeddin ez-Zencânî, s. 320). Şâfiî fakihlerinin çoğunluğu ise örfü esas alıp insanların namaz için aşırı gördüğünü amel-i kesir, böyle olmayana amel-i kalil saymıştır. Bu mezhebe göre bir rek'atta bir iki adım yürüme, parmakları hareket ettirme, selâma işaretle cevap verme gibi fiiller amel-i kalile, ardarda üç veya daha fazla adım atma, sarık sarma, elbise giyme gibi işler ise amel-i kesire örnek gösterilebilir. Şâfiî fakihleri Hz. Peygamber'in, torunu Ümâme'yi namaz esnasında her rek'atta kıyamda iken omuzuna alıp rükû ve secde yaparken yere bırakmasını delil kabul ederek bu şekilde aralıklarla tekrarlanan fiilleri amel-i kalil kapsamında değerlendirmiştir (Nevevî, IV, 92). Hanbelîler de Şâfiîler gibi amel-i kesiri belirlemede örfü esas almış, yürümek, giymek, sarık sarmak gibi fiilleri amel-i kesire örnek göstermiş, amel-i kesir olarak nitelendirilecek fiillerin ise sınırlandırılmayacağını ifade etmiştir (Buhâtî, II, 8; İbn Ebû Tağlib, I, 33).

BİBLİYOGRAFYA :

- Müsned*, II, 233, 248; İbn Mâce, "İkâmet", 146; Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, I, 88; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 194-195; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 241-242; Kâdîhan, *Fetâvâ* (*el-Fetâvâ'l-Hindîyye* içinde), I, 128-130; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), II, 3-13; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahricü'l-fürû' 'ale'l-uşûl* (nşr. M. Edîb Sâlih), Beyrut 1404/1984, s. 320; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 92-95; Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Teb-yînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1315, I, 164-165; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Bulak), I, 286; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl* (nşr. Zekeriyâ Umeyrât), Beyrut 1413/2003, I, 211; İbn Nüceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, II, 11-14; Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, I, 198-199; Buhâtî, *er-Ravzû'l-mürbi'*, Kahire 1324, II, 8; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, I, 98-101; İbn Ebû Tağlib, *Neylû'l-me'ârib*, Kahire 1324, I, 33; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), I, 624-625; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 276; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikḥü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1405/1985, II, 5-16; "Salât", *Mu.F.* XXVII, 126-127; Hamdi Döndüren, "Amel-i Kesir", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, I, 123-133.

FAHRETTİN ATAR

ANAPA

Kuzey Kafkasya'da
Kuban nehri havzasında
eski bir sınır kalesi ve şehir.

Adı Eski Grekçe'de "burun" mânasına gelen "Ana-pa"dan gelir. Tarihî kayıtlara göre XIII ve XIV. yüzyıllarda önce Gorkipaya adlı Bizans kolonisi iken bu tarihten sonra Cenevizliler'in ticaret iskelesi ve kalesi oldu. Ceneviz ve Venedikliler'in Napa olarak adlandırdıkları bu şehre, Fâtih Sultan Mehmed döneminde Gedik Ahmed Paşa'nın Kırım'a düzenlediği sefer neticesinde Osmanlı ilgisini giderek artmaya başladı. Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesi altına girmesinin ardından Anapa'nın da yer aldığı Kuzey Kafkasya kesimi Kırım hanlarının nüfuz alanı haline geldi. XVIII. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde bölgede askerî ve siyasî şartlar değişti; Ruslar'ın Kırım Hanlığı'nı ilhakı, Osmanlılar'ın Kuzey Kafkasya sahillerinin stratejik önemini farketmelerine yol açtı. Kırım'ın Ruslar'ın elinden kurtarılması için Kuzey Kafkasya'da yeni askerî istihkamlar oluşturuldu. Ruslar'ın Kuban yöresine asker yığmaları ve Osmanlı idaresi altındaki Çerkezler'le Abazalar üzerinde baskı uygulamaları üzerine Osmanlılar, Kuzey Kafkasya savunma hattını kuvvetlendirme planını devreye soktular. Kuban nehrinin Azak denizine döküldüğü yerde, hem Kızıldaş Boğazı'na hem de önemli bir askerî üs haline getirilmiş olan Soğucak Kalesi'ne yakın mesafede Karadeniz sahilindeki Anapa burnuna tıpkı Soğucak Kalesi gibi bir kale yapılmasına karar verdiler. Soğucak muhafızı olarak bölgede bulunan Ferah Ali Paşa'ya kalenin yapılacağı yerin incelenmesi emri yollandı. Anapa burnuna giden Ferah Ali Paşa, Taman'la sınır olması sebebiyle Rusya sınırına da yakın olan bölgenin Ruslar tarafından zaptedilmesi halinde Soğucak, Gelincik ve Sohum kalelerinin tehlike altına gireceği kanaatine vardı. Ayrıca burası Ruslar'a karşı korunma talebinde bulunan bölge kabilelerinin merkezi konumundaydı.

Hazırlanan keşif defteriyle maliyeti 196.349 kuruş olarak hesaplanan kalenin yapımına Soğucak'tan gönderilen çeşitli malzemelerle başlandı. Ayrıca o yörede yaşayan Nogaylar'ın ve Tatarlar'ın iş gücünden faydalandı. Kazılacak hendek, tabya ve kapı yerlerinin planları yapıldı. Öte yandan Taman, Temrük, Açe ve Açu kalelerinin Kuban nehrinin kuzeyinde Rusya'da kalması sebebiyle bu bölgenin